

सुवर्णमध्य

डॉ. मनोज भाटवडेकर

सलीलला मेंदूज्वर झाला होता. उपचारानंतर तो बरा होऊन घरी परतलाही. पण त्यामुळे आजूबाजूच्या लोकांच्या वागण्यात फरक पडला आणि त्याचा परिणाम सलीलवर झाला.

“हा भयंकर प्रकार बघून माझं डोकं भणभणायची पाळी आलीय. हे बघा” सलीलच्या आईने त्याच्या शर्टची बाही वर केली. सलीलच्या दंडावर टोकदार वस्तूने टोचल्याच्या चार-पाच खुणा होत्या. “मी सगळं पहिल्यापासून तुम्हाला सांगते. मला वाटतं, मी या गोष्टी त्याच्यासमोर बोलू नयेत. सलील, जा जरा बाहेर” सलील बाहेर गेल्यावर आईने एक सुस्कारा सोडला.

“नीट सुरूवातीपासून सांगते काय काय झालं ते. सलील आता दहा वर्षांचा आहे. गेल्या वर्षी त्याला गंभीर आजार झाला होता. अचानक ताप आला- एकशे पाचपर्यंत. दोन-तीनदा आकडी आली- त्यात तो बेशुद्ध झाला. तीन दिवस जवळजवळ कोमामध्ये होता. आमच्या जिवाचं अक्षरशः पाणी झालं होतं. डॉक्टरांनी अनेक तपासण्या केल्या. शेवटी मेंदूज्वराचं-एनसेफॅलायटिसचं निदान झालं- दोन आठवडे हॉस्पिटलमध्ये ठेवल्यानंतर तो त्यातून पूर्णपणे बाहेर आला. त्यानंतर त्याला आकडी येऊ नये म्हणून डॉक्टरांनी गोळ्या चालू ठेवायला सांगितल्या आहेत. हे बघा त्याचे सर्व रिपोर्ट्स.

सलीलच्या त्या वेळच्या सर्व तपासण्यांचे रिपोर्ट्स आईने फाईलमध्ये व्यवस्थित जपून ठेवले होते. रक्त, लघवी, पाठीच्या कण्यातल्या पाण्यापासून ई. ई. जी., एम. आर. आय. स्कॅनपर्यंत सगळ्या तपासण्या झालेल्या होत्या. तपासण्यांवरून एनसेफॅलायटिसचं निदान स्पष्ट होत होतं. विषाणूमुळे होणाऱ्या या आजाराला विशिष्ट औषध असं काही नसतं. रुग्णाच्या लक्षणांवर उपचार करणं, सर्व शारीरिक कार्याची काळजी घेणं. मेंदूची सूज उतरायला मदत करणं. अशा स्वरूपाच्या उपचारानंतर आपोआप हा ज्वर बरा होतो. या आजारानंतर काही समस्या येऊ शकतात. मेंदूच्या काही कार्यांमध्ये कायम स्वरूपाचे बिघाड होऊ शकतात. सलीलच्या, बाबतीत या गोष्टी जाणून घेणं महत्त्वाचं होतं.

“त्या आजारातून तो बाहेर आला असं मी म्हटलं खरं, पण आजाराचे काही व्रण राहण्याची शक्यता आहे. असं डॉक्टर म्हणाले आणि तसे व्रण राहिलेसुद्धा. आकडीची औषध त्याला पाच वर्षे द्यावी लागतील.

असं डॉक्टरांनी सांगितलंय. त्याचं काही एवढं नाही, पण मुख्य म्हणजे या आजारानंतर सलीलची प्रत्येक बाबतीतली गती कमी झालीय. अभ्यासातली, खेळातली. त्याचं वावरणं हळू झालंय. त्याच्या हालचाली नेहमीसारख्या सुरळीत नाहीत. थोडासा वेंधळेपणा, बावळटपणा त्याच्यात आलाय. तो भिन्नादेखील झालाय. हालचालीतला वेंधळेपणा नवीन माणसाला चटकन लक्षात येईल असं नाही. आम्ही त्याला पहिल्यापासून बघितलाय त्यामुळे या गोष्टी आमच्या लक्षात आल्यायत. आमच्या म्हणजे कुणाच्या तेही सांगते. घरी आम्ही दोघं, माझे सासू-सासरे आणि माझी सहा वर्षांची मुलगी एवढे जण असतो. समोरच्याच बिल्डिंगमध्ये माझे आई-वडील राहतात, त्यामुळे इतक्या माणसांचा सहवास त्याला रोज मिळतो. माझ्या वडिलांकडे तो गणित शिकायला जातो. त्याच्या आजारानंतर त्याच्या बुद्धिमत्तेत थोडीशी घट झालीय की काय कोण जाणे: कारण त्याला साध्यासाध्या गोष्टी कळायला वेळ लागतो. त्याचं अक्षर बिघडलंय. या सगळ्याचा परिणाम त्याच्या अभ्यासावर झालाय. यंदा त्याची मार्कांची टक्केवारी ऐंशीवरून पन्नासावर घसरलीय. एक गोष्ट सांगते- त्याबद्दल फारसं दुःखं कुणी व्यक्त केलं नाही. मार्कांच्या बाबतीत फार दबाव आणणारं तसं घरात कोणीच नाही. तो एवढ्या आजारातून उठलाय की त्यापुढे मार्क वगैरे गोष्टी फिक्या वाटतात पण त्याच्या आजारानंतर विचित्र प्रतिक्रिया आमच्या घराच्या माणसांनी दिल्यायतं. मला वाटतं त्याबद्दल काहीतरी करावं लागणार आहे.”

‘कसल्या प्रतिक्रिया?’

“सांगते. मी म्हटलं नाही का तो सगळ्या बाबतीत कमी पडतोय हल्ली- माझ्या सासू-सासऱ्यांनी अशी भूमिका घेतलीय की, ‘तो आता यापुढे अजिबात सुधारणार नाही. तो स्वतःच्या पायावर उभाही राहू शकणार नाही. आपल्यालाच त्याच्यासाठी भविष्याची तरतूद करून ठेवायला हवी. त्यामुळे ते सारखे आम्हाला सांगत असतात- उगीच वायफळ खर्च करू नका. त्यापेक्षा त्याच्या नावाने पैसे गुंतवा. याचा अतिरेकही कधी कधी होतो. मध्यंतरी आमच्या घराच्या दुरुस्तीचं महत्वाचं काम काढायचं होतं. ते करणं आवश्यकच होतं, तर त्यालाही माझ्या सासऱ्यांनी विरोध केला म्हणे- हे न करून चालण्यासारखं आहे. तुम्ही जेवढा पैसा वाचवाल तेवढं सलीलच्या दृष्टीने फायद्याचं आहे. मी त्यांना किती सांगितलं- यापेक्षा त्याला त्याच्या पायावर उभं राहण्यासाठी आपण त्याला मदत करू या. पण ते काही त्यांना पटायला तयार नाही. सलीलचे वडील त्यांच्या आई-वडिलांच्या तंत्राने वागणारे आहेत. तेही मला हल्ली सांगायला लागलेत- नाही ग, मला वाटत नाही. सलील आयुष्यात काही करू शकेल असं. त्यांनीही असं म्हटलं की माझा अगदी संताप अनावर होतो. माझ्या आई-वडिलांचं म्हणालं तर तिकडेही आनंदच आहे. त्यांचं वेगळंच काहीतरी आहे. ते त्याला इतके जपतात की विचारून नका. त्यांच्याकडे तो जातो- तर जिना चढता-उतरतानासुद्धा त्याचा हात धरतील, त्याला दप्तर जड होऊ नये म्हणून त्याचं दप्तर उचलतील. माझी आई त्याला भातसुद्धा कालवून देते. हे दुसरं टोक. या दोन टोकांमध्ये सुवर्णमध्ये गाठायचा. मी प्रयत्न करते. पण मला वाटतं माझ्या आवाक्याबाहेर जातंय सगळं.”

‘तुम्ही मला त्याच्या दंडावर ज्या खुणा दाखवल्यात, त्याबद्दल काय?’

“तेही सांगणारच आहे. या खुणा परवा मी सहज बघितल्या आणि मी चरकले. मी म्हटलं, हे काय लागलं? तो आधी बोलायला तयार नव्हता. मग म्हणाला, मला झाडाची फांदी लागली, तिला काटे होते. मी म्हटलं, काटेरी फांदी लागली तर ओरखडे उठतील. या नक्की टोचल्याच्या खुणा आहेत. तुला कुणी टोचलं ते सांग. मग त्याने वर्गातल्या एका मुलांचं नाव सांगितलं. त्याने म्हणे सांगितलं की, मी तुला शक्तीच इंजेक्शन देतो. मी सलीलला म्हटलं, तो ढीग सांगेल. तू ऐकलंसच कसं? तर म्हणाला, त्याने जबरदस्तीने कंपासच्या टोकाने माझ्या दंडाला टोचलं. त्यानंतर आम्ही दोघं शाळेत गेलो. मुख्याध्यापकांशी, वर्गशिक्षकांशी बोललो. त्यांनी त्या मुलाची कसून चौकशी केली. त्या मुलाशी आम्हीही बोललो. आम्हालाही असं वाटलं नाही की, त्या मुलाने काही केलं असेल म्हणून शिक्षकांनी तर स्पष्टच सांगितलं की, तो मुलगा तशातला नाही. हे दुसऱ्या कोणीतरी केलं असावं. आम्ही अक्षरशः हतबुद्ध झालो होतो. एके दिवशी का कोण जाणे. मला उगीचच आपलं असं वाटलं की कशावरून हे त्याने स्वतःच केले नसेल? मी त्याला तसं विचारलं- आणि काय सांगू? तो पटदिशी कबूल झाला. मला म्हणाला, हो. मीच मला इंजेक्शन घेतलं. मी म्हटलं का? तर म्हणाला, माझी बुद्धी वाढावी म्हणून मग मात्र मी चरकले. एकेका गोष्टीचा संदर्भ मी लावत गेले. हल्ली माझे वडील येता-जाता म्हणत असतात- सलीलची बुद्धी कमी पडतेय. त्याला कुठल्या तरी चांगल्या डॉक्टरला दाखवून बुद्धिवर्धक औषध घायला हवं. टॉनिक घायला हवं. माझे सासरे मधूनमधून त्याला म्हणत असतात- बघ. तुझ्यामुळे आईला, बाबांना किती त्रास होतोय. या दोन्हीची सांगड घातल्यावर मला असं वाटलं की, त्याने कुठेतरी स्वतःला इंजेक्शन घेण्याच्या नावाखाली स्वतःला शिक्षाही करून घेतली असेल. माझं हे निदान बरोबर आहे का डॉक्टर? त्याला किती दुखलं असेल हो डॉक्टर. सलीलच्या आईला हुंदका अनावर झाला होता.

सलीलच्या आईने अतिशय सुसूत्रपणे सर्व केस उलगडून समोर मांडली होती. सलीलची बुद्धिमत्ता चाचणी घेऊन त्याच्या बुद्धीत खरोखरच किती फरक पडलाय ते बघण जरूरीच होतं. त्याचा आत्मविश्वास वाढवण्यासाठी, त्याची स्वतःबद्दलची घृणा कमी करण्यासाठी त्याला वर्तणूक उपचार, मानसोपचार यांची गरज आहे. सलीलची आई एकटीच त्याच्या पालकत्वाची धुरा सांभाळते आहे. तिच्या मते सुवर्णमध्य गाठायचा प्रयत्न करते आहे. या प्रक्रियेत तिच्यावरचा ताण वाढतो आहे. तो कमी करणे आणि इतर कुटुंबियांचा दृष्टिकोन बदलायला मदत करणं हीसुद्धा उपचाराची ध्येय असतील. सुवर्णमध्य गाठणं सोप नाही, म्हणून तर त्याला ‘सुवर्णमध्य’ म्हणतात !

आपलं महानगर, दि. ३/२/१९९८
काही बोलायाचे आहे